

М. В.Серік, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ „ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ”

Серік М. В.

Теоретичний аналіз сутності поняття „громадянськість”

Статтю присвячено аналізу теоретичної сутності поняття „громадянськість”. Також в статті обґрунтована необхідність громадянського виховання студентської молоді сучасного вищого навчального закладу; розглянуто різні тлумачення категорії „громадянськість”; виявлено, що „громадянськість” – це інтегративна, фундаментальна, духовно-моральна якість особистості, яка проявляється в обов’язку служити суспільству, Батьківщині, відроджувати та примножувати здобутки своєї держави.

Ключові слова: громадянськість, громадянське виховання, студентська молодь.

Серік М. В.

Теоретический анализ сущности понятия „гражданственность”

Статья посвящена анализу теоретической сущности понятия „гражданственность”. Также в статье обоснована необходимость гражданского воспитания студенческой молодежи современного вуза; рассмотрены различные толкования категории „гражданственность”; выявлено, что „гражданственность” – это интегративная, фундаментальная, духовно-нравственное качество личности, которая проявляется в обязанности служить обществу, Родине, возродить и приумножить достижения своего государства.

Ключевые слова: гражданственность, гражданское воспитание, студенческая молодежь.

Становлення громадянського суспільства, якісні зміни в суспільно-економічному, духовному житті й ціннісних орієнтаціях українського соціуму, інтеграція України у європейську спільноту зумовлюють необхідність розвитку системи громадянського виховання. Для України як поліетнічної держави громадянське виховання покликане сприяти формуванню її соборності, яка є серцевиною української національної ідеї. Саме на базі демократичних

цінностей, що мають лежати в основі громадянського виховання, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України задля розбудови й вдосконалення суверенної, демократичної держави, громадянського суспільства.

Проблема громадянського виховання студентської молоді розглядається науковцями як цілісний педагогічний процес, який спрямований на формування особистості. Дану проблему можливо вирішити тільки в системі, при співробітництві педагогів, студентів, а також при сприянні молодіжних організацій [4, с. 151 – 155.].

Дослідженням історії становлення і розвитку, оглядом суті громадянського виховання займалися такі науковці, як Т. Завгородня, П. Ігнатенко, Л. Крицька, І. Кучинська, М. Прищак, Б. Ступарик, К. Чорна та ін.

Різним аспектам громадянського виховання в українській педагогіці присвячено роботи О. Алексєєвої, М. Бабкіної, О. Бажановської, О. Бенца, П. Вербицької, М. Гурій, Н. Дерев'янка, М. Кузякіна, П. Кендзьора, Л. Корінної, Л. Крицької, Т. Ліхневської, Л. Момотюк, О. Міщенья, Н. Нікітіної, В. Плахтєєвої, Л. Рехтети, М. Рудь, І. Сахневич, О. Сухомлинської, І. Щербак та ін.

Метою нашої статті є теоретичний аналіз сутності поняття „громадянськість” як інтегративної якості особистості.

Ідея громадянського виховання обґрунтовувалася у працях античних вчених (Сократ, Платон, Арістотель), представників епохи Відродження (Н. Макіавеллі, Т. Морра, Т. Кампанелли). В працях зарубіжних (Д. Пріслі, Ж.-Ж. Руссо, К. Гельвеція, Г. Гегеля та ін.) та українських вчених (М. Костомаров, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський) [2]. У навчально-методичному посібнику „Виховання громадянина” П. Ігнатенко, Л. Поплюжного, Н. Косаревої, Л. Крицької викладено стислий огляд сутності та розвитку ідей громадянського виховання з античності і до нашого часу.

Як зазначено в Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності „Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично

дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, долучати її до суспільного життя, в якому права людини виступають визначальними... Звідси громадянськість – багатоаспектне поняття. Це фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що має культурологічні засади. Громадянськість – духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З ним пов'язане більш або менш лояльне ставлення людини до встановлених в державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків” [5, с. 7].

Особливості формування громадянськості як інтегративної якості особистості розглядаються у науковому доробку І. Василенко, П. Волошина, П. Ігнатенка, З. Капустіної, Н. Косаревої, Н. Крицької, С. Лисак, М. Михайличенка, О. Парафили та ін.

Як відомо, громадянськість – є історично-змінною, суттєво змістовною проблемою народу, котрий творить власну самобутність і неповторність.

Політичний словник пропонує таке тлумачення категорії громадянськості: „Громадянськість – це спрямованість на користь суспільства, підпорядкування особистих інтересів громадянським, служіння Батьківщині; виконання правил і обов'язків, встановлених законами держави” [7, с. 27].

З педагогічної точки зору „громадянськість” розглядається в словнику С. Гончаренка як „...усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків, стосовно до держави, суспільства, почуття відповідальності за їх стан”. Він підкреслює, що громадянськість є важливою рисою моральної поведінки людини [9, с. 75].

Громадянськість передбачає засвоєння і реалізацію людиною своїх прав і обов'язків відносно самої себе, своєї сім'ї, колективу, рідного краю, Вітчизни, планети. Ці питання не тільки філософські, соціальні, економічні, але й

педагогічні. Важливо виховання діяльного громадянина і патріота, а не стороннього спостерігача. ... Громадянин з педагогічної точки зору – це самотність індивідуальність, особистість, що усвідомлює єдність духовно-етичного і правового обов'язку, відчуває себе частиною своєї Батьківщини [10, с. 69]. Український філософ, поет, педагог Г. Сковорода зазначав: „Всяк мусить пізнати свій народ і в народі себе... Все добре на своєму місці в своєму лиці, і все красно, що чисто, природно, що не є підробкою, не перемішано з чужим по роду” [8, с. 25].

З психологічної точки зору Ю. Завалевський, Ю. Прокопович, В. Сагарда розглядають громадянськість як одну з соціально-психологічних рис особистості, що проявляється в її свідомому, відповідальному ставленні до Батьківщини, народу, суспільного життя, сучасником і діячем якого вона є [2, с. 45]. Як цілісне соціально-психологічне утворення громадянськість проявляє себе через наступні громадянські якості особистості: громадянська свідомість, почуття громадянської гідності, почуття громадянського обов'язку, почуття громадянської відповідальності, громадянська мужність [2, с. 20].

За визначенням П. Вербицької „громадянськість – усвідомлення своєї приналежності до суспільства, прагнення служити йому” [1, с. 15 – 16]. Схожу точку зору до визначення поняття „громадянськість” ми знаходимо в дисертаційному дослідженні С. Зябревої, яка розглядає громадянськість „як складну інтегративну особистісно-моральну якість, що характеризується усвідомленням прав і обов'язків громадян України, почуттям любові до Батьківщини, потребою у служінні їй, праці на її благо, свідомим виконанням законів держави. Вона виявляється у системі ставлень до: держави, Батьківщини, інших людей, себе” [3, с. 8]. Як інтегрований комплекс якостей особистості, „що визначають її соціальну спрямованість, готовність до досягнення соціально значущої та індивідуально-необхідної мети у відповідності з наявними в суспільстві можливостями й дотримання при цьому існуючих морально-правових норм” розуміє громадянськість науковець О. Кошолоп [6, с. 47]. Отже, громадянськість виступає як фундаментальна,

інтегративна, високоморальна якість особистості, яка проявляється в обов'язку служити суспільству.

Ще існує безліч наукових робіт, в яких поняття громадянськість розглядається з політичної, психологічної, педагогічної точок зору. Така кількість визначень свідчить про те, що поняття „громадянськість” є неоднозначним (однак ці визначення схожі за деякими аспектами).

Але, як і раніше так і сьогодні, існують багато проблем, які заважають формуванню громадянськості студентів у сучасному вищому навчальному закладі.

Причинами, що актуалізують проблеми громадянського виховання молоді в сучасному українському суспільстві О. Шестопалюк вбачає в:

- посиленні бездуховності, падінні освітнього і культурного рівня підростаючого покоління, що виявляється в погіршенні соціально-моральних і інших характеристик. (В наш час молодь звинувачують в не участі в житті суспільства, в аморальності, бездуховності, прагматизмі, прагненні до матеріального достатку „за всяку ціну”, зневажливому ставленню до дотримання законів. Багато з цих дорікань справедливі, але молоде покоління стикається з безліччю проблем, які так чи інакше ускладнюють його громадянське становлення.);

- деформації у виховній роботі з молоддю, що виявляється в падінні ролі освіти і явній недооцінці значення виховання [10, с. 4].

Отже, одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є формування особистості з високим рівнем громадянської культури, здатної до самовизначення і відповідальної поведінки в політичному, економічному і культурному житті суспільства. Необхідно готувати майбутніх фахівців до життя і діяльності в умовах громадянського суспільства.

Таким чином, громадянськість – багатоаспектне явище. Це інтегративна, фундаментальна, духовно-моральна якість особистості, яка проявляється в обов'язку служити суспільству, Батьківщині, відроджувати та примножувати здобутки своєї держави. Результатом процесу формування громадянськості є

набуття особистістю громадянської позиції, заснованої на високих ідеях і почуттях соціальної відповідальності, економічної, правової, моральної, національної гідності, готовності особистості до діяльності, яка відповідає вимогам суспільства.

Процес громадянського виховання відрізняється тривалістю: навіть при чіткій організації вихованого процесу у вищому навчальному закладі розраховувати на швидкі успіхи, на нашу думку, неможливо.

Література

1. Вербицька П. В. Організаційно-педагогічні засади громадянської освіти старшокласників: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Вербицька Поліна Василівна. – Луцьк, 2000. – 224 с.

2. Завалевський Ю. І. Громадянська освіта і громадянське виховання в закладах освіти: наук.-метод. рекомендації. / Ю. І. Завалевський, Ю. А. Прокопович, В. В. Сагарда. – Чернівці : Букрек, 2004. – 47 с.

3. Зябрева С. Е. Виховання громадянськості студентів професійно-технічних коледжів у позанавчальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 „Теорія та методика виховання” / С. Е. Зябрева. – Луганськ, 2010. – 23 с.

4. Казаева Е. А. Проблемы гражданского воспитания в вузовской системе / Е. А. Казаева // Известия Уральского государственного университета. Проблемы образования, науки и культуры. Выпуск 24. Образование и педагогика. – 2008. – № 60. – С. 151 – 155.

5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук. творч. колектив: О.В. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. — №3. – С. 7 – 13.

6. Кошолоп О. Ф. Методологічні засади громадянського виховання учнівської молоді / О. Ф. Кошолоп // Науково-методичне видання „Освіта Донбасу”. – 2007. – № 1 (120). – С. 44 – 50.

7. Політичний енциклопедичний словник: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. – К. : Генеза, 1997. – 278 с.

8. Сковорода Г. С. Сад божественних пісень / Григорій Савич Сковорода. – К. , 1969. – С. 25.

9. Український педагогічний словник / [уклад. Гончаренко С. У.] – К. : Либідь, 1997. – 370 с.

10. Шестоपालюк О. В. Громадянське виховання майбутніх учителів: теоретичні і методичні аспекти [Текст] : [монографія] / О. В. Шестоपालюк ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : Консоль, 2008. – 260 с.

Syerik M. V.

Theoretical analysis of the essence of the concept of „citizenship”

This article analyzes the theoretical nature of the concept of „citizenship”. Also in the article the necessity of civic education students modern university; considered various interpretations category of „citizenship”; found that „citizenship” – an integrative, fundamental, spiritual and moral quality of the person, which is evident in the duty of serving the community, homeland, revive and increase its reach State.

Key words: citizenship, civic education, youth.

Відомості про автора

Серік Марина Володимирівна – аспірант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики формування громадянських цінностей студентів мистецьких спеціальностей.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2012

Прийнято до друку 25.01.2013